

Nyilasi Sándor: Hazatérő munkáspár

Alföld tája és népe sok magyar festőt meghihletett. Soraiból különösen három művész: Tornyai, Koszta és Nyilasi Sándor (1873–1934) emelkednek ki. Míg az előbbi két művész a viharos szegényparasztság nyomorát és lázadó indulatát drámai erővel ábrázolta, addig a szegedi Nyilasi színpompás képein a komorságnak semmi nyomát nem találjuk. Derűs hangulatú művészetében a tápié nép életkedvét és törhetetlen szorgalmát meggyőzően fejezte ki.

Egyik legszebb alkotása, a *Hazatérő munkáspár*, a Móra Ferenc múzeum képtárában látható. Művén a lenyugvó nap fényétől megvilágítva, meztelbás parasztpár halad, a napi földmunkából, hazafelé. Az ember kapát tart az egyik vállán, a másikon kabátja lóg pa nyókásan. Mellette lépdelő felesége ételhorád kistgarabolyt és vizeskorsót visz. Látszik rajtuk, hogy örömben és bánatban, jóban és rosszban kitartanak egymás mellett. Összeszokott munkás, dolgoz emberek. A háttérül szolgáló meszelt vályogkerítést a mögüle kihajló lombsátor zöld reflekszszel szórja be, mely által a munkáspár tüzelő színű alakja a hideg és meleg tónusellentétet által zengzetes hangsúlyt kap. A művész korábbi, mérsékeltbb esetkezelése itt bátrabbá, hevesebbé válik. A nagybányai, szabadban való festés tanulságait sikerrel használta fel.

Nyilasi Sándor alkotásai nemcsak megragadó közvetlenségükkel lepnek meg bennünket. Különös vonzerejük abban van, hogy olyannak mutatják be a Tiszát, ahogyan az az itteni emberek tudatában és érzelmvilágában él. A néppel összeforrott, lírai realista festészetét szegedi képzőművészeti hagyományaink megbecsült értékei közé soroljuk.

Sz. Z.

POLNER ZOLTÁN

A paradicsomon kívül

Az Úr nagyot, merészet gondolt és évről évre megrendezte áhitatos, szent búcsút és csodákat tett olykor este.

Most itt ülünk a sátrak mögött arca csupa jószág, részvét beszélgetünk a világról s ő közben számolja a pénzt.

széleskörű olvasói népszerűséget szerezzen. Mégsem kapták meg nem egyszer a megérdemelt közönség-visszhangot. Fel kell ismernünk azokat az okokat, tényezőket is, melyek ma még az olvasók tudatában és érzésvilágában hatnak és fekéznek, s ezekre ugyancsak határozottan rá kell irányítanunk a figyelmet. Helyes, ha az irodalom tekintetbe veszi a már jellemzett olvasói igényeket, de az irodalom más és több, magasabbrendű, mint könnyű szórakoztatás alkalma, izgalom-szerzés lehetősége, érzelmi ingerek sugárzó fókusza, s feledtől álomk világába röppenő rakéta.

A szocialista irodalomnak kiváltképpen fontos nemzeti, társadalmi, emberi hivatása van. A magyar irodalom az tette naggyá, hogy ezt vállalta, s ez adja ma is erejét, szépségét, lendületét és szenvedélyét. Nagy társadalmi eszményekért küzdő harcoss és haladó szellemű, humanista, felfedező és újat kereső irodalom kibontakoztatását kell segítenie olvasóinknak, különösen tudatos, művelt olvasórétegeknek. Sajnálatos módon viszonylag kevés támogatást kapnak a szélesebb olvasóközönségtől ezek a törekvések. Elevenek és erősen hatnak a vállalástól és hivatástól eltérítő, a polgári és kispolgári irodalom (a szórakoztató irodalom!) tendenciái az olvasói igények kialakulásában, s a művek visszhangjának létrejöttében. Tapasztalható irodalmunk szocialista és haladó, humanista vállalkozásai iránti közöny és érdektelenség is. Vannak akik úgy érzik, furcsa óvatossággal, hogy kizárólag a klasszikus irodalom mesádjá mindazt, amit az irodalomtól várnak.

A ma emberének számos kérdését a jelenkori irodalma tárja és tárhatja fel. A közönségi cselekvés az olvasók számára is mindennapi gyakorlati kérdés, mégis kívánságaik olykor nem erre irányulnak, hanem túlnyomórészt csak a szórakozást, „kikapcsolódást”, könnyű olvasmányt keresik

az irodalomban, s nem a harcostársat, a barátot, az intellektuális és az érzelmi felfedezés örömét, s felemelkedést, s az igazabb, forradalmibb, jobb emberré válás eszközeit. Mások sznobisztikus divatok hatására indokolatlanul előnybe részesítenek divatos külföldi műveket, gyakran csak azért, mert nyugatitak. Sok helyen még nem alakult ki az a közszellem, hogy a mai irodalom legfontosabb alkotásainak és törekvéseinek nem ismerése van akkor szegény, mintha valaki esetleg tájékozatlan egy divatos nyugati szerző művéről. Igényes olvasóink körében megfigyelhető, hogy akadnak, aki szinte irodalomtörténeti szellemben, a múltban kialakult értékrendük alapján választják ki íróikat és olvasmányaikat a mai irodalomból, s alig vesznek tudomást arról, hogy az elmúlt húsz esztendő új irónemzedékek léptek fel, nagy tehetségek bontakoztak ki a ma életé, konfliktusai, harcai ábrázolásának sodrában. Irodalmunk fejlődése és terjedése függ attól, hogy az olvasó — mindenekelőtt az igényes olvasók! — kritikailag szemléljék érdeklődésüket és érezzék felelősségüket a jelenkori irodalmáért, elterjesztéséért és térhódításáért. Az irodalom nemcsak szórakozás, olvasmány, hanem elsősorban nemzeti, társadalmi, forradalmi, ügy is!

Kétségtől az irodalomelméleti kutatás, a kritika aránylag kevés energiát fordított az olvasói igények esztétikai vizsgálatára, az olvasók körében fellelhető polgári, kispolgári irodalmi kritériumok elleni küzdelemre. Zavar van akörül, hogy például mi adja meg a műnek az irodalmi, a művészi értékét. Általában az a helyzet, hogy a szórakoztatást, az olvasmányosságot, a cselekményességet gyakran értékfogalomként használják, holott ez nem értékfogalom, hisz a szórakoztató mű is lehet irodalmi színvonalú vagy sejtetés. A cselekményes-

Léptek halk, lassú ütemmel koppannak a betonjár-dán. A fiú oldalról pillantgat a leányra. Percek óta várja már, hogy megszólaljon. Mondana leg-alább valamit, mert ez a néma szomorúsága kibíratatlan!... De hát a hallgatása úgyis mindent elárul: az orvos megállapította, amire mindketten gondoltak. Csak hogy a leányt a tények kétségbeejtik, őt viszont öröme hangolják. Fájdalmas, idegesítő különbség ez kettejük között!

A fiú vár egy ideig, aztán a betonjárására szegzett tekintettel, tűnődve szavakba önti kétélyét:

— Szeretsz te engem egyáltalán?

A leány ráemeli nagy barna szemét, csodálkozik a kérdésen. Sőhajtva megfogja a fiú kisujját, ahogyan a szerelmes sétákon tette mindig.

— Nem érzéd? — kérdezi szomorúan.

Mennek percekig szótlánul. Nem messze már a folyópart. A házak erre megritkulnak, kellemesen hűs levegő érzékelik a folyóról. A leány mutatójával, letörli pilláiról a könnyet. Aztán tekintetével lassan követi a Tisza ezüst csikját. Tavolabb egy tehergőzös kaspaszkodik északnak. Kettőt bódul a kürtje s a hang végigreszket a tájon.

— Nem, nem értesz, nem akarsz érteni engem — sóhajtja a leány, s meg-megfutamodva siet le a töltésen a fiú előtt.

— Ezek szerint az orvos...?

— A harmadik hónapban vagyok. Már majdnem késő.

— Mi lenne késő?

— A beavatkozás...

— Tehát nem mondtál le róla?

— A józan észre kell hallgatnom...

A leány megint a fiú kisujjáért nyúl, de most nem érheti el. A fiú éppen azzal a kezével idegesen hátrasimítja borzas, fekete haját. Szándékosan van ebben a mozdulatban és türelmetlen harag. Szembefordul a leánnyal, és megáll.

— Értsd meg, én nem tudok, nem akarok spekulálni.

A lépcsőfokokat nem ugorhatja át az ember — mondja szinte könyörgő tekintettel a leány. — Művészek készülünk, te szobrásznak, én festőnek. Előbb nagy gonddal, felelősséggel meg kell teremtenünk a jövőnk, a családunk alapjait. Ugy lesz biztonságos, tartósan boldog az életünk. Néhány esztendő kell még, akkor aztán nem bánom.

A vízparton halászkunyhó. Előtte ráncos arcú öregember két karó közé kifeszített hálón matat. A fiú és a leány előtte mennek el. Az öreg köszön, de ők rá sem figyelnek.

— A gyermek még nem él. Nem számítana gyilkolásnak — mondja bizonytalanul a leány.

— Az én szívemben már él. Rám-mosolyog... Látom, felém nyújtja két gömbölyű kezét...

— Az embernek kötelessége, hogy főként a nagy kérdések megítélésénél leszálljon a földre az álmok magaslatairól.

Néhány lépésnyire nagylombú, vastagtörzsű szomorúfűz. Ágai földigérő zárt sátozt alkotnak. A fiú fáradtan roskad a lomb széle alá, s lehuny szemmel hanyattfeksz. A leány pillanatokig tétován nézi, aztán lassú mozdulatokkal leül mellé. Megsimítja

szerelmese homlokát, gyengéden mosolyog hozzá, de a fiú közömbös marad. Szemét akkor is lezárva tartja, amikor megszólal:

— Kispolgár lennél? Te, a vasmunkás leánya? — kérdezi szinte önmagától a fiú. — Az élet hideg örömeire akarod építeni művészi világodat, a jövődet? Előbb még gyilkolnál is... A „kancsalul festett” álmaidért!

— Borzasztó ezt így... Eppen téled hallanom! — borzong a leány, és tenyerébe temeti arcát.

— Én nem alkuszom — mondja indulatosan a fiú, s a leányra néz, majd hirtelen felül. Homlokára hulló haját energikus mozdulattal hátrasimítja — A gyerekkel együtt, engem is megölnél... lélekben.

A leány keble szaporán emelkedik a fekete blúz alatt. Megint a sűrűs fojtogatja. Bronzszínű haja a szemére hull, így még szenvedőbbnek látszik.

A fiú meggyújt egy cigarettát, s máris veregeti mutatójával.

Sz. Farkas Lajos

Dombormű a fűzfán

— A maganélet, a család parancsoló rendjét, teljességét akarom már az indulásnál — mondja keményen. — A felelősségteljes szerelm és szeretet egyensúlyát. Mint terveztük, hamarosan megesküszünk. Közösön viseljük terheinket, és kötelességünket. A gyermek erőforrás lesz számunkra a küzdelemhez és lelki-fizikai szükséglet. Legalábbis szerintem az.

— Ti, férfiak könnyen beszéltek — mondja a leány, és sóhajt. — Bárho-

gyan is tennétek jószándék szerint, a terhet nem tudjátok arányosan megosztani velünk.

A fiú hosszan elmereng. Az arca most kissé megenyhül. Pillanatok múlva a leány kezéért nyúl.

— En nemcsak és nem elsősorban az általános igazságok, a nemesveretű közhelyek megszálítottaként beszélek — mondja csendesen. — Szubjektív okok táplálják sóvárgásom a gyermek után. Az emlékek... Egy kegyetlenség fogadalmam, sőt mi több, kötelességérzet.

A fiú most újra hanyattfeksz. Keblére húzza a leányt, és árnyalatnyi csókot lehel a hajára.

— Nem, nem akarok terrorizálni. Végére is jogod van önállóan cselekedni... Csakhat nagyon a szívembe markol ez az okatlan félelem.

A tehergőzös hangja alig hallhatóan jajdul a távolban. Hirtelen támadt szél zörgeti a leveleket. A fiú gondol egyet, és talpraugrik. Karját kitarva, majd kissé felemelve, nyújtózik, teljesíjva a tüdejét hűs, illatos levegővel. Tekintete bejárja félkörben a tájat. Nem néz a leányra, amikor egészen halkan így szól:

— Ismertem egy leányanyát. Vékony termete és sápadt arca volt. Csak néhány centivel a szeme alatt nyílt egy-egy halvány pipacs. Ez a leányanya a város szélén lakott egy düledező viskóban. Nagyon sokszor a férfakkal egy sorban dolgozott, elszánt akarattal, megfeszített erővel. Mindene volt a kislia... Egyszer aztán végzetesen megfázott, tüdőbajt kapott. Nem tehetett mást, végül is

beadta gyermekét a lencsázba. Az szén levette lábáról a betegség. Egyszer-kétszer, amikor lábrakapott, mindig meglátogatta a gyereket, és utolsó filléreire játékokat és edességeket vitt neki... Azon az esős novemberi napon is így volt. A búcsúzásnál kifutott utána a gyerek az udvarra, és keservesen sírt. Ujjait görccsösen szorította a kerítés vasrácsaira, fejét kidugta a nyíláson, és sírva kiabált anyja után. Könyörgött neki, hogy vigye magával... Az anya visszament és karjára kapta gyermekét. Aztán futott vele, mint a menekülő, egészen idáig, a folyópartra. Tovább azonban nem teltt erejéből. Végzetes köhögés rohanta meg, szája szegletén vér csordult ki... Így halt meg itt, az utolsó pihenőjén, a szomorúfűz alatt, gyermekét keblére szorítva. A kislífi, miután sokáig hiába rázta, szólengatta anyját, rémülten sikoltozni kezdett. Egy öreg halász talált rá itt. A hároméves gyermek elmondta, honnan jöttek. A halász a karjára vette őt, s elvitte — vissza a menhelyre.

A Tisza-parton békés, napfényes a csend. A fiú ide-oda sétálgat, lehajtott fejjel. A leány felnéz reá, várakozó kerek tekintettel. A fiú kinyújtja kezét, s mikor a leányt megfogja, talprántja.

— Tudod, ki volt az a leányanya? — kérdezi a fiú. A leány kicsit megrázza a fejét. — Az anyám. Most pedig nézd meg ezt a fatörzset. Ebbe a szomorúfűzbe véstem én bele ezt a történetet.

A fiú átkarolja a leány vállát, aztán együtt tesznek pár lépést. Szinte eltakarja őket a lehajló lombsátor. A leány odahajítja fejét a fiú domború mellkasára, és úgy figyel.

— Látod, ez az én műtermem — szól a fiú, s szerelmesét erősebben öleli magához. — Itt halt meg az anyám... Ha tehettem, idejöttem emlékezni és tisztelni. Néha sírni és erőt meríteni. Anyám sorsát belevéstem a fatörzsbe... Nézd... itt van, mint álmódó gyermeklány, a kékmadár... Itt pedig boldogan álmódózik, amint átöleli az a férfi, aki valójában az apám... Emitt pedig már a földre borul megcsaltan, megalázottan... Itt öleiben a gyermek, és a szívéhez szorítja védelmezőn, leírhatatlan örömmel, de látszik egész lényén a szomorú fájdalom is... Ez pedig az utolsó állomás: lerokkadva, egyik kezével könyököl, másikkal védőn és egyben reménykedő meneküléssel gyermekét öleli.

A leány elfordul a fatörzstől, s arcát a fiú ingébe fúrja, és hangtalanul sír. A fiú komor meghatottsággal nézi művét, és apró, gyors mozdulatokkal megsimítja a leány haját.

— Bocsáss meg — suttogja később a leány, és két karjával átöleli szerelmét. A fiú szeme párasan csillog, amint pillantás nélkül időzik tekintete a domborművön. A leány egyik kezét kinyújtja aztán, de tekintete nem követi mozdulatát. Ujjai végigsimítja a fatörzset, majd ösztönösen megpihennek a haldokló leányanyán és gyermekén...

Mint a halk sóhaj, felrezdül az egyre távolodó tehergőzös kürtjének hangja, a szellő nekiiramodva zizegett a fák leveleit. És most is békés, napfényes a csend...

hogy sikerülkhöz a témának ez a kiválasztása és felfogása is hozzájárult.

Irodalmunknak, íróinknak és költőinknek minél sokoldalúbban és átfogóbban kell válaszolniuk a jelenkori embernek közösségi és egyéni kérdéseire. Kétségtől a mai olvasó is szereti a cselekvést, a romantikát, az utópiát, a szórakozást, az izgalmat, a szerelmet, az egzotikumot. A polgári szórakoztató irodalom általában az olvasóknak ezekre a vágyaira épít. Ha azt akarjuk, hogy irodalmunk a legszélesebb rétegeket hódítsa meg, akkor gondolni kell arra, hogy ezeket az olvasói igényeket is színvonalasan elégítse ki, úgy, hogy ne adjon fel semmit más céljaiból, nevelő törekvéseiből. Ha például a maganélet ábrázolását elhanyagolja, akkor az történik, amit egy nagy textilgyárban észleltek a kutatók. Erről a gyárról több regényt írtak. A dolgozók — és elsősorban a nők — mégsem ezeket a könyveket olvasták, hanem a Karenina Annát.

A közönségtől pedig azt kérjük, hogy segítsék saját környezetükben a mai irodalmat szeretni, új, értékes alkotásait és vállalkozásait felkaroló közönséget kialakítását. Vegyék fel a küzdelmet a különböző polgári és kispolgári eszmék, erkölcs, esztétikai hagyományokkal, melyek gátolják és nehezítik értékes művek nagyobb elterjedését, s minél több ember igényes és tudatos olvasóvá fejlődését.

Többek között e támogatást munkától függ, hogy igazi olvasókká válhatnak-e azok, akik az irodalomban egyelőre még csak az izgalmat, az erotikát, a szenzációt keresik. Legyenek előrelendítő — ak a társadalmunkban győztesen előhódó folyamatnak, melynek következtében — Móríc Zsigmond szavaival szólva — kizsábadul s „felragyog a könyvekben lakó lélek”.